

VERWOESTING.

Hij was een dorpsjongen, een droomerige jongen, geen brave Hendrik, maar toch een droomer. Hij was niet dom, maar 't gevoel beheerschte toch zijn verstand. Op 14 jarigen leeftijd vertrok hij naar een platteland stadje om de lessen aan een Rijksnormaalschool bij te wonen. Zoals aan bijna elke onderwijzersopleiding ontbrak ook veel aan de zijne. Toch was er één volmaakt

goede zijde aan die opleiding. De leeraren waren beste, brave menschen, misschien geen corypheeën in hun vak, maar menschen met veel hart voor hun kweekelingen; menschen, die er slag van hadden, de jongelui in de moeilijke puberteitsjaren te leiden en liefde wisten in te boezemen voor gezet werken. Ze konden je zoo laten werken, dat je de heele wereld vergat en geheel vervuld was van je sommen, je aardrijkskunde, je geschiedenis. Niemand hunner die hij zich 20 jaar na dato niet met liefde en dankbaarheid gedenkt. En als hij zich herinnert hun eigenaardige Schulmeisterkrankheiten — wie onder ons is er geheel vrij van — wordt toch altijd 't min of meer comische gekleurd door 't zachte, weldadige licht dat uitging van hun wélmeenendheid, hun zorgzaamheid voor de opgroeiende jongens en meisjes.

De kweekelingen waren erg „groen” in dat plattelandstadje. De gemeniteiten onder vele jongelui in de groote steden waren hun onbekend. Ze wisten weinig van groote menschenhartstochten en groote menschenliederlijkheden die men op rijper leeftijd helaas te veel opmerkt.

Groote kinderen bleven zij, die tegen hun onderwijzers opzagen en het moderne denkbeeld van protestvergaderingen tegen leeraren werd allermintst in hun hensenen uitgebroed. Dat was nu wel een teeken van achterlijkheid, maar ze verloren er niet veel bij.

Men hield ze zorgvuldig op een afstand van politieke en kerkelijke hartstochten. Ze mochten hoogstens onderling eens kraakeelen over het al of niet schuldig zijn van Oldenbarneveld, over de betekenis van Napoleon — natuurlijk alles jongenslogica van 17 of 18 jaren.

Zij werden in alle opzichten jong gehouden en wisten met bewustheid weinig van zinnelijke driften. Buien van verliefdheid droegen een vrij onschuldig karakter. Natuurlijk waren er niet volmaakt, geen engelen; er gebeurde wel eens iets dat door de leeraren niet kon gesanctioneerd worden — maar schunnigheden nooit en dan alleen bij een enkel gedegenereerd individu, die erfelijk belast was.

De droomerige jongen, waarvan ik sprak, deed op 18-jarigen leeftijd zijn onderwijzers-examen — ja, als ik zijn portret voor me zie, dan was hij nog een echte slungel zoo'n beetje onnoozel van uiterlijk. Natuurlijk had hij wel geweten van sexe-verschil, natuurlijk was ook zijn ziel in knop geschoten, maar hij was lichamelijk noch geestelijk volgroeid.

Spoedig na zijn examen werd hij geplaatst in een mooi hei- en bosch-dorpje.

Bosch en hei; in de kleistreken waar hij zijn eerste jeugd gesleten had kende men ze niet. Hij had ze nooit gezien, tenminste er nooit tusschen geleefd.

Wat werd nu de droomer levenslustig —, en toch een droomer.

Het was in Mei toen hij daar kwam.

Im wunderschönen Monat Mai
Als alle Knospen sprangen.

Daar lei de hei voor hem, die zachtgolvende verre heide, overwaasd van blauwgrijze zilverether; daar

ruischte het bosch hem tegemoet, daar vervloeden alle teere nuancen van het jonge groen, daar geurde de lente door 't loover en vogelenstemmen jubelden uit de hoogte hun kwetterende blijheid.

Na dien tijd heeft het wonderbare ontwaken der natuur en 't eeuwige rythme der schepping dien diepen mystieken zin voor hem gekregen; thans leerde hij eerst iets kennen van de ontzaglijke vreugden van het leven die men slechts geniet „himmelhoch jauchzend, zum Tode betrübt.”

En al dat genieten van de natuurweelde groepeerde zich om het ideaal, dat het middelpunt van alle glansvolle jongelingsidealen is. Behoef ik te zeggen, dat alle jongelingsdroomen zich ten slotte richten op het liefste meisje, dat hij zich denken kan.

Zijn ideaal belichaamd te zien, dat kostte hem eenige moeite. Klaartje, Truitje, Jansje en hoe ze meer mochten heeten hadden alle hun bijzondere aantrekkelikheden, met allen mocht hij een lach en groet wisselen, een vroolijk gesprek voeren een zekere jonge vertrouwelijkheid bezitten, een keuze deed hij niet direct.

Ach, 't was ook niet noodig, ondanks de perioden van jongelingsweemoed gevoelde hij zich gelukkig.

Hij dwaalde over de heide, rustte aan een boschkant, fantaseerde als Asmus Semper naar een notenschrift in de wolken als bij droomend lag onder 't jonge berkenloof.

Hoe mooi was de wereld. De zon lachte haar grooten blijden zonnelach, de wind neuriede door de kruinen der boomen een fluisterend gezang, de bladeren lispelden van zachte stille zieleldroomen; alles zong, de takken zongen, de bloemen zongen, het mos en de hei zong en de hemel zong het eeuwige harmonische lichtlied, de harmonie der sferen, alleen voor zalige geesten en jonge menschen in 's levens lente verstaanbaar. Maar het zong niet buiten, maar in hem van de heerlijke levenskrachten welke God in hem had gelegd. Alles juichte in het gouden glorie-licht van stralenden zonnejubel.

Een enkele maal lei hij een bezoek af bij een kennis buiten 't dorp of een collega in een naburig plaatsje; en dan keerde hij in den laten avond terug, eenzaam-droomend zijn weg nemend door een stille boschlaan en de maan wierp weerschijnende lichtplekjes op de bladeren en weefde een zilveren lichtspang over de vage omtrekken der avondlijke dingen. En drie of vier nachtegalen jubelden hun lievenslied door den fluister-stille lentednacht. Dan was het telkens of er een wonder moest geboren worden uit den lieftigen schoonheidsdrang der natuur en of er uit zijn hart en uit zijn keel iets komen moest, dat luid juichte van 's levens opperste vreugden. Dan doorsidderde hem een onbegrepen passie en weelderdranken door de schoonheidsaandoeningen zonk hij soms in vervoering neer, omdat hij zijn ziel te eng wist omdat heilige, groote schoonheidswonder der schepping gans te omvatten.

Een half uur buiten het dorp woonde een lief blond meisje, met heerlijke, groote, blauwe oogen, zoo diep en zoo klaar als de hooge hemel; zachtglanzende oogen die

zoo zuiver en vertrouwend in de zijne konden kijken. En als ze lachte haar rond en helderen klokkenlach, dan schitterden de diepe pupillen als de lichtjes der heilige sterren.

Met haar ontbloede de natuuridylle. Toen kwam de zachte wijding van stillen gemoedsvrede, van diep en innig geluk. En de wereld werd nog veel schooner. „Wo die Geliebten sind, da schmückt sich bräutlich die Erde“ zingt Novalis.

De eerste zomer ging, de herfst kwam; de idylle werd wreed verstoord. Deze liefde was te mooi geweest. De November-stormen loeiden over een graf.

De snaren zijner ziel gaven wanklanken, maar gebroken waren ze niet, want er was poëzie in hem gebleven. Ook een ontstemde Straduarus behoudt zijn waarde.

Waarom moest een ander het instrument wreed kapot slaan!

Dat kwam zóó.

Op een klein dorp is niet veel geestelijk verkeer. Men is op enkele gezinnen aangewezen. Tot den kring van zijn kennissen behoorden ook een paar veel oudere mensen. Op hun manier meenden ze het goed met hem; maar 't waren prozamen, die hem in praktische aangelegenheden gaarne met raad en daad ter zijde stonden.

Maar nu meenden de vijftigjarigen dat hij eens een stortbad moest hebben. Men moest niet al te veel dwepen. Hij was een absoluut onpractisch mensch, er zou in de botsingen met de harde werkelijkheid niet veel van hem terecht komen. Daaraan hadden ze misschien gelijk, want hij herinnert me onwillekeurig aan een parabel van Busken Huet:

Een man loopt over het veld. Twee adelaars doorlieven de lucht. „Een goed mensch, hij die daar loopt,” zegt de een tot den ander. „Zeker,” is het antwoord, „maar hij heeft hoge schouders en dunne beenen en zijn gang is ietwat onzeker. Zulke menschen hebben veel idealen, pakken veel aan, maar brengen weinig tot stand.”

De adelaars van Busken Huet hebben omtrent mijn jongen vriend tot dusverre gelijkgekregen. Men wilde hem dan „practischer” maken. Hij was nog zoo „groen”, hij wist niets van het leven, hij was eigenlijk nog een kind. En nu wilde men — 't was wel niet de uitgesproken bedoeling — dat kind in hem dood maken. Hij moest een man worden, die de werkelijkheid onder de oogen kon zien.

Arme jongen! Het droomende kind moest een hulpe-looze man worden!

En toen gaf men hem „Germinal” van Zola in handen. Dat gebeurde op een Zondagnamiddag. Hij nam het boek vol verwachting.

Van Zola wist hij alleen, dat hij zijn J'accuse geslinderd had naar de schurken der Dreyfuszaak. Dat was toen nog zoo lang niet geleden. Maar omtrent den aard van Zola's litteraire werkzaamheid verkeerde hij in een gelukkige onwetendheid. Van Zola had hij verwachting! Waarom niet? Multatuli's Havelaar had hij met klimmende ergernis en bewondering gelezen, bewondering

die een tijdlang vereering werd van den schrijver, ergernis over de schandelijke wijze waarop men dezen had behandeld. Hij wist toen nog niets van Multatuli's ware verhouding tot de in het boek verafgode Tine.

Een andere Multatuli maar veel grooter dacht hij in Zola te vinden.

Niet onmogelijk dat Zola reuzenhoog bij Multatuli uitsteekt. Dat oordeel verblijfje aan meer bevoegden. Het geldt hier geen litteraire critiek.

De menschenzielen zijn niet gelijk en het is best mogelijk dat vereerders van beide schrijvers op een hoog voetstuk van zedelijke reinheid kunnen staan. Ik wensch dat niet te beoordeelen en niemand te veroordeelen.

Hij begon dan met Germinal te lezen, maar wierp het boek na eenigen tijd vol afschuw van zich, begrijpend nu het geheimzinnige lachje waarmee 't hem ter hand was gesteld. Was dat nu het leven, die afschuwelijke beestelijkheid van die onwetende schepsels? Was dat het leven, dat hij zoo hoog had leeren waardeeren?

Een geweldige ontroering overmeesterde hem en hij vroeg, waarom men hem toch met dat ruwe realisme in kennis wilde brengen. Hij werd uitgelachen; hij was zoo „groen”; hij moest de lezing voortzetten; 't was goed voor hem; hij moest de werkelijkheid kennen; al die dweperij was een onbruikbaar artikel op de markt des levens. Bescheiden jongen als hij was, zweeg hij, hoewel zijn ziel in opstand was. Op den duur legde hij zich neer bij 't steeds herhaalde, suggestieve oordeel van die menschen.

Een half jaar later nam hij 't boek weer op en las het uit. Toen was de moord aan zijn zieleleven voltrokken. „Den Reinen is alles rein,” zegt de Bijbel en 't is waar. Maar een droomerige jongen van 19 jaar, die vrij is gebleven van de kennismaking met schuine en realistische lectuur mag niet aan een dergelijke fatale krachtproef onderwerpen. Het zijn alleen ervaren doktoren, die tegen de pest op hun hoede kunnen zijn.

Die jongen is geen ploert geworden, maar het mooie stemmingsleven had een knauw gekregen, de Straduarus was kapot geslagen, maar daarvoor had hij nu ook het onschatbaar groote voorrecht boven de bloemen van zijn ziele schoonheid een cynische wereldwijsheid te zien opgroeien gelijk het roode duivelsnaaigaren de bloeiende heide uitzuigt en verstikt.

Er kwam een tijd van moreele depressie, waarvan gelukkig geen anderen dan hijzelf de dupe werd. Het was een droeve tijd. Er waren hartstochten in hem wakker gestompt, waarvoor hij zich schaamde. Zijn idealen verstoven als 't vruchtpluis van een paardebloem. De Straduarus lag in brokken en zou — misschien nimmer — hersteld worden in den eenvoudige kunstvollen bouw. De naïviteit des gemoeds was verdwenen.

Een nieuwe lente kwam in de natuur en wekte oude herinneringen. Hij voelde dat er iets gedaan moest worden.

Er zijn altijd goede geesten, die ons weer willen geleiden naar de landen van licht. Hij ontmoette ze in 't werk van Van Eeden. Tienmaal las hij diens „Kleine

Johannes" en de sonnetten uit Ellen las hij en herlas ze in de nachtelijke stilte als de groote lindeboom voor zijn woning zachtkens ruischte en door het open venster de geuren der lente binnenwazenden. De Straduarus werd langzamerhand weer samengelijmd, maar de zuivere volle klank, de „Naturaute" uit haar eerste periode heeft ze nimmer teruggekregen, en zal ze waarschijnlijk nimmer terug krijgen.

En toch voedt de droomer nog een stille, gelukkige hoop.

S.
